

HANNA NIKKANEN

Internetissä kukaan ei tiedä, että olet mielikuviituksen tuotetta

Törmäsin hiljattain huijaukseen. Siihen liittyy julkisuudessa leviävä kertomus, joka ei ole alkuunkaan totta. Se on kuitenkin monen mielestä uskottava, hyvä tarina. Opettavainenkin.

Pitääkö valhe paljastaa? Pitäkö tarinasta liikuttu-
neille ihmisille kertoa, että heitä on huijattu? Että ne
johtopäätökset, joita he tekevät todeksi luulemastaan ta-
rinasta, ovatkin ehkä vääriä?

Lähdin oikaisemaan valhetta. Siinä oli vähän risti-
retken makua: jostain syystä valheen laajuus saa minut
ihan henkilökohtaisesti kiukun valtaan. Että ihminen
kehtaa! Eikö se yhtään ajattele!

”Onko valehtelusta sitten haittaa, jos aihe on kui-
tenkin tärkeä”, kysyi toimittajaystävä.

”Eihän esimerkiksi kolumni ole niinkään journa-
lismia, vaan kaunokirjallisuutta”, sanoi kirjailija.

”Siinä on ehkä ajateltu, että hän haluaa antaa äänen
kovia kärsineille ihmisille”, arveli tuntematon nettikes-
kustelija.

Työtoveri kertoi kuululleensa hiljattain monen kirjoit-
tajan tunnustavan, että he keksivät päästään hahmoja
ja tapahtumia kolumneihinsa. *Tunnustavan* – siis oi-
keastaan kertovan hilpeästi, varmana siitä, että kaikki
muutkin toimivat samoin.

*

”Internetissä kukaan ei tiedä, että olet koira”, toteaa *New Yorker* -lehden kuuluisa pilakuva vuodelta 1993.

Helmikuussa 2011, maailman huomion juuri
kiinnittyä arabikevääseen, Amina Abdallah Arraf al
Omari perusti blogin. Syyrian Damaskoksessa asuva,
työkseen englantia opettava lesbonainen oli todel-
lisuudessa Tom MacMaster, Skotlannissa historiaa
opiskeleva heteroseksuaalinen amerikkalainen par-
tasuu.

Blogi toimi nelisen kuukautta, kunnes kömpelö ylilyönti
toi nettietisivät MacMasterin jäljille. Neljän kuukauden
aikana Aminasta oli ehtynyt tulla julkkis, yksi Syyrian kan-
sannousun varhaisista äänitorvista länteen. Amina sanoi
juuri ne asiat, joita englanninkielinen yleisö halusi kuulla.
Hän oli nuori, nätti, nokkela ja liberaali. Hän ajatteli kuin
amerikkalainen. Hän ei kuulostanut lainkaan vieraalta, ei
edes silloin, kun hän kirjoitti islamista.

Kaikki toimittajat, jotka haastattelivat Aminaa säh-
köpostilla tai julkaisivat hänen artikkeleitaan, olettivat,
että joku muu oli jo varmistanut hänet todelliseksi hen-
kilöksi. Toisaalta moni Aminaa haastatellut toimittaja
kertoi jälkikäteen aavistaneensa, että hahmossa, joka ei
suostu puhumaan puhelimesta ja jota kukaan ei ollut
koskaan tavannut, on jotain mätää. He olivat kuitenkin
ajatelleet, että vaikka kyseinen ihminen olisikin keksitty,
hänen kuvaamansa asiat olisivat *periaatteessa voineet ta-
pautua jollekin*.

Ja kun MacMasterin Edinburghissa sähköposteihin naputtelemat haastatteluvastaukset vastasivat juuri haastattelijan tarpeisiin, se sai riittää. Ne olisivat periaatteessa voineet olla totta.

*

”Jos haluat vapauttaa yhteiskunnan, anna sen ihmisille internet”, sanoi Wael Ghonim, Googlen egyptiläinen markkinointijohtaja, samassa kuussa, jolloin Amina aloitti blogikirjoittamisen. Ghonim puhui CNN:lle keskeltä Tahrir-aukion juhlahumua. Presidentti Hosni Mubarak oli luopunut vallasta 18 päivää kestäneen kansannousun päätteeksi, ja uutiset tiesivät kertoa jonkun egyptiläispariskunnan antaneen vauvalleen nimeksi Facebook.

Ghonimin sitaatti levisi laajalle. Se on kaunis, mutta epätosi – juuri sellainen ajatus, jonka halusimme juuri tuona hetkenä olevan totta.

Hän oli täydellinen haastateltava. Nuori, koulutettu, hyvää englantia puhuva teknoliberaali, joka ei kuulostanut lainkaan vieraalta. Ja vielä Googella töissä!

Ellei Ghonim olisi oikea ihminen, hän olisi vielä Aminaakin parempi fiktiohahmo.

”Me tulemme voittamaan, koska emme ymmärrä politiikkaa”, Ghonim sanoi maaliskuussa 2011 TED-puheessaan kalifornialaiselle yleisölle. ”Me tulemme voittamaan, koska meillä ei ole poliittista agenda. Me kieltäydymme pelaamasta heidän pelejään. Meillä on vain unelmia, joita puolustamme.”

Se oli kaunista, ideologiatonta puhetta, josta eturistiriidat, uskonto ja köyhyys, oli siivottu kokonaan pois. Tämä puhe miellytti meitä, läntistä yleisöä. Se vastasi omia ajatuksiamme siitä, millainen maailman tulisi olla. Ja kun Ghonim päivästä toiseen selosti meille tiedotusvälineissä Egyptin tapahtumia, me muodostimme mielikuvamme modernista Egyptistä hänen kuvakseen.

Seuraavana talvena yllätyimme, kun armeija vetelikin taas mielenosoittajia turpaan Kairon kaduilla ja islamistit näyttivät voiton toisensa jälkeen Egyptin ja Tunisian valankumouksen jälkeisissä monivaiheisissa vaaleissa.

*

”Miksi älykkäät ihmiset ovat tyhmiä”, kysyy *New Yorkerin* otsikko kesäkuussa 2012. Juttu käsittelee tuoretta yhdysvaltalaisutkimusta, jonka mukaan korkea äly ei suojaa ihmistä kognitiiviselta vääristymältä – siis tavalla luottaa älyllisiin oikopolkuihin, olettaa silloin kun pitäisi ajatella. Päinvastoin. Tutkijoiden Richard Westin ja Keith Stanovichin mukaan älykkäät ihmiset tekevät erityisen paljon laiskoja oletuksia siitä, millainen maailma on.

Lukija saattaa olla kanssani eri mieltä, kun sanon, että toimittajat ovat älykkäitä. Tarkemmin sanottuna me toimittajat olemme niitä ihmisiä, jotka tietävät olevansa fiksuja: olemme hyviä kirjoittajia ja nopeita tiedonmaksusujia, joten useimmat meistä pärjäisivät koulussa hyvin. Lisäksi uskomme omaan älykkyyteemme on vahvistumassa,

koska elämämme siirtyminen internetiin muuttaa kulttuuriamme entistä tekstipohjaisemmaksi. Internet vahvistaa meidän toimittajien käsitystä omasta älykkyydestämme – olemmehan pilkku- ja yhdyssanasäännöt osaavia ihmisiä maailmassa, joka on täynnä väärinkirjoittajia.

Jos West ja Stanovich ovat oikeassa, juuri uskomme omaan älykkyyteemme tekee meistä laiskoja ajatteli-joita. Me pidämme omaa maailmankuvaamme niin rationaalisenä, että emme vaivaudu kyseenalaistamaan sitä. Siksi lähdemme herkästi älyllisille oikopoluille. Kun poimimme juttuihimme Wael Ghonimeja ja Amina Arafeja, meitä ohjaa kognitiivinen vääristymä ja erityisesti kaksi sen alalajia, *vahvistusharha* ja *toiveajattelu*.

Vahvistusharha: kun tarjolla on paljon erilaisia näkemyksiä, huomaamme joukosta ne, jotka vahvistavat ennakkoletuksiamme. Itse asiassa uskomme niin vahvasti oman maailmankuvamme erinomaisuuteen, että alitajuntamme mielestä on hyväksyttävää – itse asiassa aivan erityisen eettistä – antaa ääni sellaisille asioille, jotka uskomme oikeiksi. Siksi läntiset toimittajat nostivat arabikeväästä esiin lähes ainoastaan ääniä, jotka kuulostivat läntisiltä toimittajilta.

Toiveajattelu: koska haluaisimme, että politiikka onnistuu ilman ideologiaa, uskontoa, eturistiriitoja ja köyhyyttä, kirjoitamme ikään kuin näin olisi.

Joskus jokin todellinen tapahtuma, kuten vaikka Egyptin ja Tunisian vaalitulokset, pakottaa meidät vertaamaan ennakkoletuksiamme todellisuuteen. Silloin hämmennymme. Miksei Wael kertonut meille tästä?

*

Internetin 34. sääntö: jos jokin asia on olemassa, siitä on pornoa internetissä.

Sääntö on vanha, ja tarvitsisi nykyään lisäpykälän. Jos jokin asia on olemassa, siitä käydään kiivasta keskustelua ainakin jollain nettipalstalla.

Työhuoneen naapurissa sijaitsevan kaupan ovelta roikkuu tänään iltapäivälehdessä lööppi, jonka mukaan Suomen kansa on järkyttynyt presidentti Niinistöä esittävän vahanuken ulkomuodosta. Jutussa viitataan asiasta käytävään ”vilkkaaseen nettikeskusteluun”. Tämäkin lööppi kertoo elämämme muuttumisesta tekstipohjaiseksi. Yhä suurempi osa toiminnastamme on jo tapahtumishetkellään digitaalista, siis arkistoitavissa ja haettavissa. Se tarjoaa ammattikunnalleni matalia aitoja ylitettäväksi.

Jos haluan kirjoittaa ilmiöstä, jota ei varsinaisesti ole olemassa, voin kuitenkin viitata aina aiheesta käytävään nettikeskusteluun – jotain sieltä varmasti löytyy. Jos haluan juttuuni aivan tietyn näkemyksen tukemaan omia ennakkokäsityksiäni, Google löytää minulle varmasti ihmisen, joka tuon näkemyksen internetissä esittää.

Ehkä löydän haastateltavakseni blogikirjoittajan, jonka henkilöllisyyttä en pysty varmentamaan, mutta joka mielestäni ainakin periaatteessa voisi olla todellinen henkilö. Siitä on vain lyhyt askel siihen, että keksisin haastateltavani itse. Silloin selittäisin itselleni, että keksimäni tarina olisi periaatteessa voinut tapahtua jollekin.